

Załącznik Nr 1
do Uchwały Nr .....
Rady Gminy Piekoszów
z dnia .....

Program Wspierania Rodziny w Gminie Piekoszów na lata 2023-2025

Listopad, 2022r.

Spis treści

WSTĘP.....	2
WYTYCZNE ORAZ PODSTAWY PRAWNE DO PODJĘCIA DZIAŁAŃ	3
PODSTAWY TEORETYCZNE PROGRAMU	4
POJĘCIE RODZINY W ASPEKcie PRAWNYM.....	5
CHARAKTERYSTYKA SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNA GMINY PIEKOSZÓW	6
POŁOŻENIE ADMINISTRACYJNE GMINY	6
LUDNOŚĆ I STRUKTURA DEMOGRAFICZNA GMINY	7
BEZROBOCIE NA TERENIE GMINY PIEKOSZÓW	9
CHARAKTERYSTYKA RODZIN OBJĘTYCH WSPARCIEM POMOCY SPOŁECZNEJ	10
CHARAKTERYSTYKA INSTYTUCJI WSPARCIA RODZINY NA POZIOMIE GMINY POD KĄTEM REALIZACJI ZADAŃ	12
ASYSTENT RODZINY	13
RODZINA WSPIERAJĄCA.....	16
GRUPY WSPARCIA I GRUPY SAMOPOMOCOWE	16
PLACÓWKI WSPARCIA DZIENNEGO	17
PORADNICTWO SPECJALISTYCZNE	17
PRACA SOCJALNA	17
PARTYCYPACJA W KOSZTACH UTRZYMANIA DZIECI Z GMINY PIEKOSZÓW UMIESZCZONYCH W PIECZY ZASTĘPCZEJ.....	18
ANALIZA SWOT	19
CELE GMINNEGO PROGRAMU WSPIERANIA RODZINY	20
CZAS REALIZACJI DZIAŁAŃ WYNIKAJACYCH Z PROGRAMU	22
REALIZATORZY PROGRAMU	22
POTENCJALNE ZAGROŻENIA MOGĄCE WPŁYNAĆ NA OSIĄGNIĘCIE ZAŁOŻONYCH CELÓW	22
FINANSOWANIE PROGRAMU	22
PROMOCJA PROGRAMU.....	23
MONITORING I EWALUACJA PROGRAMU	23
PRZEWIDYWANE EFEKTY REALIZACJI PROGRAMU.....	24
PODSUMOWANIE I WNIOSKI KOŃCOWE	24
Spis tabel, wykresów i rysunków.....	25

WSTĘP

Rodzina jest pierwszym, naturalnym środowiskiem człowieka oraz podstawową komórką społeczną. To właśnie ona w dużej mierze jest najistotniejszym stymulatorem rozwoju dziecka. Decyduje w jaki sposób wykorzystana ono zdobyte doświadczenia, jak będą kształtować się jego ideały, uczucia oraz w jaki sposób doberze swoje wzory do naśladowania. Rodzice ponoszą również szczególną odpowiedzialność za kształtowanie kultury czasu wolnego u swoich dzieci.

Rodzina, z uwagi na to jaki ma wpływ na jednostkę oraz społeczność, ma charakter ponadczasowy i uniwersalny. Zgromadzenie Ogólne ONZ ogłosiło rok 1994 Międzynarodowym Rokiem Rodziny, a kolejne dziesięciolecia jego obchodami. Podkreśliło to fundamentalne znaczenie rodziny w polityce państw na całym świecie oraz coraz ważniejszą rolę w działaniach podejmowanych na rzecz postępu i rozwoju. Stanowiło również odpowiedź na zachodzące przemiany społeczne, ekonomiczne oraz demograficzne.

To właśnie rodzina stanowi odzwierciedlenie przemian społecznych, w jakich funkcjonuje. Obecnie głównie wskazuje się na problemy w wypełnianiu zadań, trudności materialne, brak wsparcia dla młodego oraz starszego pokolenia, trudności w łączeniu obowiązków zawodowych i rodzinnych. Do prawidłowego funkcjonowania rodzina potrzebuje bezpieczeństwa i to zarówno tego, które gwarantuje jej system i państwo, jak i tego, które tkwi w więzach i samej strukturze rodziny. Rodzina powinna być dla każdego człowieka czynnikiem stabilizacji, pomocy materialnej i oparcia społecznego.

W zależności od warunków zewnętrznych i wewnętrznych model rodziny ulega ciągłym zmianom. Zmiany te dokonują się w zakresie wypełniania ról społecznych i pozycji poszczególnych jej członków. Jak każda zmiana, również te pojawiające się w rodzinie wzbudzają w jej członkach lęk, niepewność, poczucie bezsilności. Jednocześnie zwiększa się też świadomość społeczna rodzin i w sytuacjach kryzysu coraz częściej poszukują profesjonalnej pomocy i wsparcia w rozwiązywaniu rodzinnych problemów. Niniejszy Program ma stanowić odpowiedź gminnych instytucji na te problemy. W udzielaniu wyspecjalizowanej pomocy bardzo ważna jest rola między innymi pracowników socjalnych i asystentów rodzin, którzy powinni posiadać wiedzę, umiejętności komunikacji i empatii.

Rok 2020 nieoczekiwane przyniósł nowe zmartwienia, obowiązki i tym samym wyzwania stojące zarówno przed rodziną, jak i instytucjami publicznymi. Ogłoszona pandemia COVID-19 wpłynęła znacząco na funkcjonowanie placówek, jak i organizację służb. Wspieranie rodzin jest działaniem priorytetowym bez względu na występujące okoliczności, dlatego kontakt z klientami pomocy społecznej wymagał ogromnej determinacji ze strony wszystkich pracowników służb społecznych, nawet pomimo odgórnie narzuconych ograniczeń epidemiologicznych.

Program Wspierania Rodziny na lata 2023-2025 stanowi zatem sprecyzowany plan wdrożenia działań w zakresie pomocy rodzinom przeżywającym wszelkiego rodzaju trudności oraz spójny i skuteczny system pomocy rodzinom dla dobra lokalnej społeczności.

WYTYCZNE ORAZ PODSTAWY PRAWNE DO PODJĘCIA DZIAŁAŃ

W odpowiedzi na problemy, z jakimi borykają się współczesne polskie rodziny powstał Program Wspierania Rodziny w Gminie Piekoszów na lata 2023-2025, w dalszej części opracowania zwany Programem. Został on opracowany w oparciu o następujące akty prawne:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Tekst uchwalony w dniu 2 kwietnia 1997 r. przez Zgromadzenie Narodowe (Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz.483 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2021r. poz. 2268 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2021 r. poz. 1249);
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. 2022, poz. 447 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wspieraniu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (Dz. U. z 2020r. poz. 1329 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz. U. z 2022r. poz. 1577 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2021r. poz. 1119 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz. U. z 2022r. poz. 615 z późn. zm.);
- Ustawa dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz. U. z 2022r. poz. 1205 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. z 2020r. poz. 2050 z późn. zm);
- Ustawa z dnia 5 grudnia 2014 roku o Karcie Dużej Rodziny (Dz. U. z 2021r. poz. 1744 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2020r. poz. 1359 z późn. zm.).

Zgodnie z Ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, samorząd gminy powinien opracować i realizować 3-letni program wspierania rodziny. Już sama preambuła wyraźnie określa cel ustawy i determinuje jej charakter, a tym samym wyznacza kierunek, w którym ma podążać interpretacja jej poszczególnych unormowań.

Preambuła

Dla dobra dzieci, które potrzebują szczególnej ochrony i pomocy ze strony dorosłych, środowiska rodzinnego, atmosfery szczęścia, miłości i zrozumienia, w trosce o ich harmonijny rozwój i przyszłą samodzielność życiową, dla zapewnienia ochrony przysługujących im praw i wolności,

dla dobra rodziny, która jest podstawową komórką społeczeństwa oraz naturalnym środowiskiem rozwoju, i dobra wszystkich jej członków, a w szczególności dzieci,

w przekonaniu, że skuteczna pomoc dla rodziny przeżywającej trudności w opiece nad dziećmi i w wychowywaniu dzieci oraz skuteczna ochrona dzieci i pomoc dla nich może być osiągnięta przez współpracę wszystkich osób, instytucji i organizacji pracujących z dziećmi i rodzicami

Preambuła jednoznacznie określa, że najważniejsze jest dobro dziecka oraz dobro rodziny jako podstawowej komórki społecznej, przy czym dobro dziecka powinno być stawiane zawsze na pierwszym miejscu. Ustawa w swoim zakresie nakłada obowiązek wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo - wychowawczych oraz organizacji pieczy zastępczej na jednostki samorządu terytorialnego oraz na organy administracji rządowej, we współpracy ze środowiskami lokalnymi, organizacjami społecznymi i organami pomocniczymi. Podział zadań między poszczególnymi szczeblami administracyjnymi prezentuje poniższa tabela.

Tabela 1. Podział zadań i kompetencji pomiędzy jednostki samorządu terytorialnego oraz organy administracji rządowej

Gmina	Powiat	Województwo
Profilaktyka – wspieranie rodziny	- piecza zastępcza rodzinna i instytucjonalna - usamodzielnienie pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej - adopcja	
- asystent rodziny - placówki wsparcia dziennego - rodziny wspierające - inne podmioty lub instytucje działające na rzecz rodziny	- rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka - placówki opiekuńczo-wychowawcze - usamodzielnienie - organizator rodzinnej pieczy zastępczej (koordynator) - rodziny pomocowe	- ośrodek adopcyjny, Regionalna placówka opiekuńczo-terapeutyczna - Interwencyjny Ośrodek Preadopcyjny

Źródło. Opracowanie własne na podstawie Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej

Program Wspierania Rodziny w Gminie Piekoszów na lata 2023-2025 stanowi rozwinięcie Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych dla Gminy Piekoszów na lata 2021-2028, w zakresie opieki nad dzieckiem i rodziną i jest spójny z Gminnym Programem Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2021-2026, Gminnym Programem Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii.

PODSTAWY TEORETYCZNE PROGRAMU

Chcąc stworzyć skuteczny system wsparcia dla rodziny należy uwzględnić w jego konstruowaniu funkcje i zadania, jakie stoją przed nią, jak również potrzeby jej członków. Maria Ziemska wyróżniła następujące funkcje, jakie spełniać powinna każda rodzina:

- Prokreacyjna;
- Produkcyjna;
- Usługowo-opiekuńcza;
- Socjalizacyjna;
- Psychohigieniczna.

Z wypełnianiem funkcji rodziny wiążą się następujące postawy rodzicielskie:

ZŁE	DOBRE:
Unikająca	Współdziałanie
Odrzucająca	Akceptacja
Nadmiernie chroniąca	Rozumna swoboda
Nadmiernie wymagająca	Uznanie praw dziecka;

Inną klasyfikację funkcji rodziny przedstawił Zbigniew Tyszka. Wymienił on dziesięć funkcji rodziny, które łączy w cztery podstawowe grupy:

1. Funkcje biopsychiczne:
  - a. funkcja prokreacyjna,
  - b. funkcja seksualna.
2. Funkcje ekonomiczne:
  - a. funkcja materialno-ekonomiczna,
  - b. funkcja opiekuńczo-zabezpieczająca,
3. Funkcje społeczno-wyznaczające:
  - a. funkcja klasowa,
  - b. funkcja legalizacyjno-kontrolna.
4. Funkcje socjopsychologiczne:
  - a. funkcja socjalizacyjna;
  - b. funkcja kulturalna;
  - c. funkcja rekreacyjno-towarzyska;
  - d. funkcja emocjonalno-ekspresyjna.

Przeobrażenia w strukturze rodziny, zwłaszcza w jej składzie osobowym i wzorach stosunków między członkami rodziny powodują przemiany jej funkcji. Współcześnie można zauważyć, że znacząco wzrosła funkcja ekonomiczna, która zdecydowanie góruje nad rodzinną sferą życia człowieka. Zmianie uległa też najważniejsza z funkcji w rodzinie tradycyjnej - opiekuńcza funkcja rodziny. We współczesnych rodzinach najważniejszą funkcją stała się funkcja określana, jako psychohigieniczna lub emocjonalno-ekspresyjna. Jej podstawowym celem jest zaspokojenie emocjonalnych potrzeb członków rodziny, daje możliwość wyrażaniu uczuć i własnej osobowości. Reasumując można stwierdzić, że pomimo zmian zachodzących w wielu aspektach rozwoju współczesnego społeczeństwa nienaruszone pozostają funkcje emocjonalne rodziny. Od jej członków nadal oczekuje się miłości, bezpieczeństwa, zrozumienia i wsparcia.

POJĘCIE RODZINY W ASPEKCIE PRAWNYM

W art. 6 Ustawy z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej rodzinę określono jako osoby spokrewnione lub niespokrewnione, pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkujące i gospodarujące. W rozumieniu polskiego prawa rodzinnego, więzami tworzącymi rodzinę są: pokrewieństwo, przysposobienie, powinowactwo, małżeństwo. Przepisy prawne nie definiują pojęcia: "pokrewieństwo". Jest ono wynikiem więzów krwi łączących określone osoby, przy czym wyróżnia się linie proste i boczne oraz stopnie pokrewieństwa. Rodzina według Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego to związek dwojga ludzi, kobiety i mężczyzny wychowujących razem dzieci, posiadających równe prawa i obowiązki, zobowiązanych do wspólnego pożycia, wzajemnej pomocy, współdziałania i wierności.

Art. 18 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r. mówi: "Małżeństwo, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej".

Na potrzeby innych aktów prawnych, w ich zapisach, zostało określone pojęcie rodziny. Jej definicję znajdziemy w Kodeksie cywilnym, w ustawie o Karcie Dużej Rodziny, w ustawie o świadczeniach rodzinnych, o pomocy państwa w wychowaniu dzieci czy w ustawie o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, a także w ustawie o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych i ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Wśród zasad prawa rodzinnego w Polsce podstawowe znaczenie ma zasada dobra dziecka. Sprowadza się ona do zapewnienia dziecku maksymalnej ochrony, w zakresie jego interesów osobowych jak i majątkowych. Wyrazem tej zasady jest zobligowanie instytucji pomocy społecznej, sądów, władz administracyjnych do kierowania się w swojej działalności dyrektywą najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka. Również zasada ochrony prywatności życia rodzinnego wynika z Konstytucji. Zgodnie z art. 47, każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym. Mimo, że funkcjonowanie rodziny nie może być dla państwa obojętne, to jednak jego ingerencja w stosunki rodzinne powinna następować wyłącznie w sytuacjach szczególnych, zgodnie z zasadą pomocniczości. Pomoc na tym etapie musi uwzględniać naturalną aktywność rodziny oraz jej wolę.

Przepisy ustawy o pomocy społecznej normują zagadnienia pomocy państwa dla rodziny. W sytuacji, gdy rodzina nie jest w stanie samodzielnie wypełniać swoich podstawowych zadań i funkcji, obowiązek ingerowania w rodzinę w celu pomocy w odbudowie i podtrzymaniu zagrożonych funkcji spoczywa na właściwych służbach publicznych, to tzw. subsydiarne towarzyszenie. Taką sytuacją jest zagrożenie dobra dziecka. Inny aspekt zasady pomocniczości to zaprzestanie działań pomocowych w chwili gdy rodzina jest w stanie ponownie samodzielnie funkcjonować. Granicą prawną interwencji w rodzinie na rzecz dziecka jest przekonanie, że zostało naruszone dobro dziecka. Jednak zanim dojdzie do interwencji rodzina ma prawo oczekiwać, że odpowiednie służby w porę dostrzegą jej problemy i udzielą adekwatnej pomocy.

CHARAKTERYSTYKA SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNA GMINY PIEKOSZÓW

Poniższy rozdział poświęcony jest zwięzłej analizie społeczno-demograficznej gminy. Opisano położenie administracyjne gminy, poddano analizie jej strukturę demograficzną, opisano zjawisko bezrobocia oraz scharakteryzowano rodziny korzystające z pomocy społecznej.

POŁOŻENIE ADMINISTRACYJNE GMINY

Piekoszów to od 1 stycznia 2023 roku siedziba gminy miejsko-wiejskiej leżącej w granicach powiatu kieleckiego w północno-zachodniej części województwa świętokrzyskiego. Gmina położona jest w bezpośrednim sąsiedztwie Kielc – stolicy województwa oraz sąsiaduje administracyjnie z następującymi kolejnymi gminami: Chęciny, Nowiny, Łopuszno, Strawczyn, Miedziana Góra, Małogoszcz. Położenie Gminy Piekoszów na tle powiatu kieleckiego i województwa świętokrzyskiego przedstawia poniższy rysunek.

Rysunek 1. Gmina Piekoszów na tle powiatu, województwa oraz kraju

Źródło: opracowanie własne.

Zachodnia część Gminy ma charakter wiejski, natomiast wschodnia miejski. Pod względem dostępności transportowej, Gmina Piekoszów posiada relatywnie dobrze rozwiniętą sieć dróg kołowych. Podstawowy szkielet komunikacyjny stanowią: droga wojewódzka 761 Kielce-Białogon-Piekoszów oraz droga wojewódzka 786 Kielce-Ruda Strawczyńska-Łopuszno. Przez wschodni fragment Gminy, na odcinku 3,64 km przebiega droga o znaczeniu ponadregionalnym – S7 relacji Gdańsk-Kielce-Kraków-Chyżne. Drogową siatkę komunikacyjną uzupełniają drogi powiatowe oraz gminne. Gmina posiada również gęstą sieć dróg o charakterze wewnętrznym, w tym drogi polne i leśne, pełniących rolę dojazdu do mniejszych skupisk zabudowy lub łącznika z innymi drogami. Przez Gminę Piekoszów przebiega również linia kolejowa relacji Kielce-Częstochowa.

LUDNOŚĆ I STRUKTURA DEMOGRAFICZNA GMINY

Na koniec 2021 roku gminę Piekoszów zamieszkiwało 16291 osób (stan na 31 grudnia). Porównując z rokiem poprzednim, oznacza to zwiększenie liczby ludności o dwie osoby, jednak w perspektywie ostatnich pięciu lat, był to drugi najniższy rezultat. Analizując liczbę ludności na przestrzeni lat 2017-2021 w poszczególnych sołectwach można wyznaczyć jednostki pomocnicze gminy w których liczba mieszkańców zwiększała się w każdym roku: Brynica (+75), Micigózd (+57), Podzamcze (+27) oraz Rykoszyn (+43).

Tabela 2. Liczba ludności w sołectwach w latach 2017-2021

	2017	2018	2019	2020	2021
Bławatków	542	540	540	544	548
Brynica	1139	1160	1166	1188	1214
Gałęzice	326	328	322	315	307

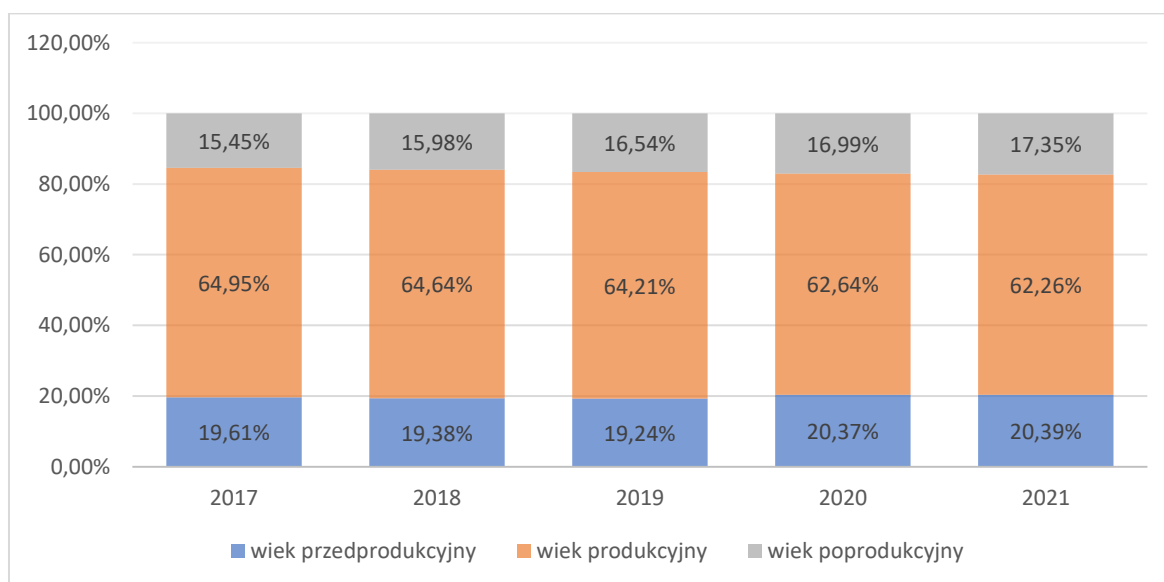

Szczukowskie Góry	432	424	426	427	426
Janów	553	564	556	549	544
Jaworznia	1859	1852	1842	1819	1810
Jeżynów	109	107	105	105	101
Lesica	245	243	234	234	228
Łosień	272	266	269	273	270
Łosienek	590	591	586	578	580
Łubno	297	296	299	293	283
Micigózd	1190	1206	1228	1232	1247
Piekoszów	2976	2951	2948	2930	2928
Podzamcze	720	730	734	737	747
Rykoszyn	1208	1220	1224	1236	1251
Skałka	372	368	349	333	325
Szczukowice	870	876	876	867	873
Wesoła	349	349	348	345	348
Wincentów	938	950	957	952	943
Łaziska	488	487	485	479	477
Zajączków	842	848	851	853	841
RAZEM	16317	16356	16345	16289	16291

Źródło. Opracowanie własne na podstawie Raportów o stanie gminy.

Ważnym aspektem struktury demograficznej gminy jest analiza ludności pod kątem grup wiekowych. Zgodnie z nomenklaturą Głównego Urzędu Statystycznego rozróżniamy trzy podstawowe grupy osób: w wieku przedprodukcyjnym (do 17 lat), w wieku produkcyjnym oraz w wieku poprodukcyjnym. W przypadku Gminy Piekoszów na przestrzeni ostatnich pięciu lat zmniejszyła się liczba mieszkańców w wieku produkcyjnym, natomiast zwiększyła w dwóch pozostałych grupach.

Wykres 1. Ludność gminy Piekoszów wg ekonomicznych grup wieku

Źródło. Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Zmniejszający się udział osób w wieku produkcyjnym powoduje, że rośnie wskaźnik obciążenia demograficznego. Wskaźnik ten informuje, jaki odsetek dzieci oraz osób starszych przypada na mieszkańców w wieku 15-64 lata. W 2021 roku w gminie Piekoszów wskaźnik ten miał wartość 60,6, czyli na każde 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało niemal 61 osób w wieku nieprodukcyjnym.

Była to wartość niższa niż dla powiatu kieleckiego (64,5), województwa świętokrzyskiego (72,3) oraz kraju (69,3).

Uzupełnieniem analizy demograficznej jest określenie struktury ludności ze względu na płeć. W ostatnich pięciu latach w gminie Piekoszów przeważała liczba kobiet nad mężczyznami.

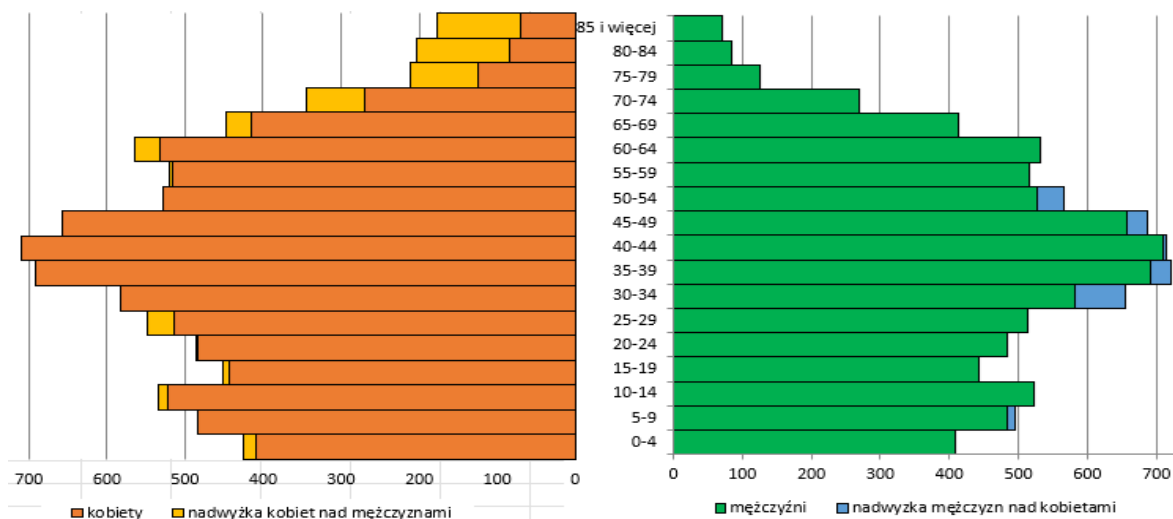
Tabela 3. Udział kobiet i mężczyzn w ludności gminy Piekoszów

	2017	2018	2019	2020	2021
mężczyźni	49,39%	49,34%	49,13%	48,99%	48,97%
kobiety	50,61%	50,66%	50,87%	51,01%	51,03%

Źródło. Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Dokładniejszym przekrojem ludności gminy Piekoszów będzie analiza tzw. piramidy wieku GUS. Wykres ten obrazuje, w których grupach wiekowych przeważa liczby mężczyzn a w których liczba kobiet. Jak wynika z poniższego wykresu liczba kobiet zdecydowanie przeważa wśród mieszkańców powyżej 60 roku życia oraz w grupie osób między 25 a 29 rokiem życia. W przypadku mężczyzn, największa nadwyżka ma wśród osób mających od 30 do 54 lat.

Wykres 2. Piramida wieku GUS w 2021 roku.

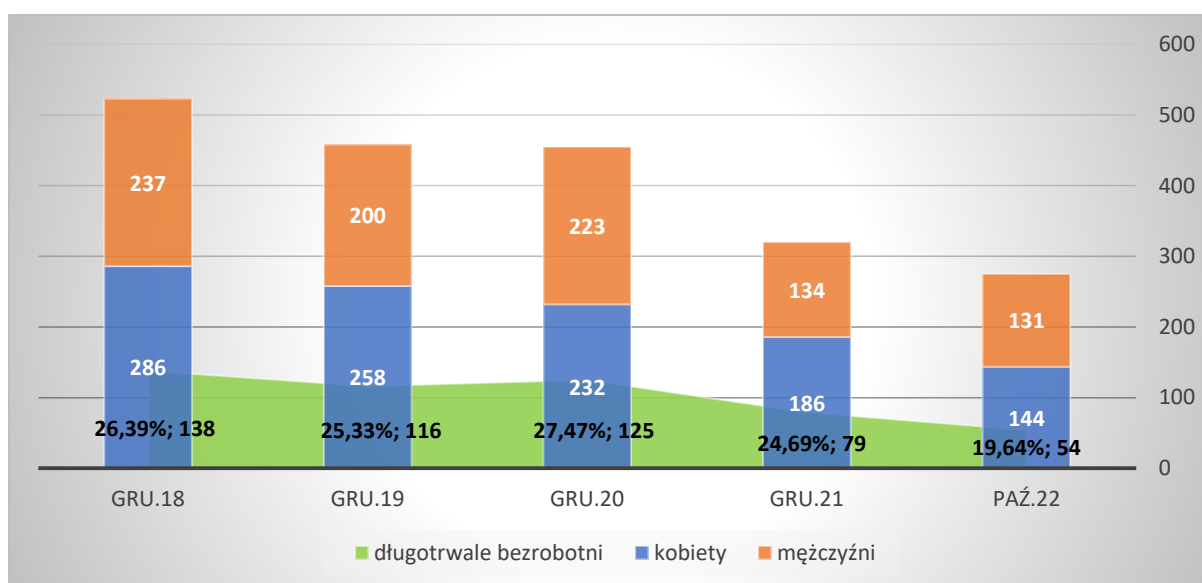

Źródło. Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

BEZROBOCIE NA TERENIE GMINY PIEKOSZÓW

Bezrobocie od wielu lat pozostaje jednym z głównych problemów społecznych w Gminie Piekoszów. Samo bezrobocie często skorelowane jest z innymi problemami, takimi jak ubóstwo, alkoholizm, przemoc domowa oraz bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego. Obecna sytuacja gospodarcza, od wielu lat sprzyja osobom poszukującym pracy, dlatego też liczba mieszkańców Gminy Piekoszów zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Kielcach z roku na rok zmniejsza się. Na koniec 2018 roku takich osób było 523, natomiast w październiku 2022 roku (ostatnie dostępne dane statystyczne na moment przygotowania Programu) niemal o połowę mniej – 275. W całym tym okresie większość osób bezrobotnych stanowiły kobiety. Osobami wymagającymi szczególnych działań są osoby długotrwale bezrobotne. W 2018 roku bez pracy od ponad roku było 138 osób (26% ogółu bezrobotnych), natomiast w 2022 roku już tylko 54 osoby (19,6%).

Wykres 3. Bezrobocie w gminie Piekoszów

Źródło. Opracowanie własne na podstawie danych PUP w Kielcach.

CHARAKTERYSTYKA RODZIN OBJĘTYCH WSPARCIEM POMOCY SPOŁECZNEJ

W ostatnich latach liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej utrzymywała się między 351 a 402. Zdecydowana większość korzystała również ze świadczeń, jednak w tym przypadku, w ostatnich dwóch latach liczba rodzin malała.

Tabela 4. Liczba rodzin korzystających ze świadczeń

	2018	2019	2020	2021
Liczba osób korzystających ze świadczeń na podstawie wydanych decyzji	473	474	355	318
Liczba rodzin korzystających ze świadczeń	315	334	292	247
Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej	377	402	351	377

Źródło. Opracowanie własne na podstawie danych GOPS Piekoszów.

Przekrój rodzin korzystających z pomocy społecznej jest zróżnicowany, zarówno pod względem liczebności jak i problemów z jakimi się borykają. Najczęściej są to jednoosobowe gospodarstwa domowe. Rodziny z dziećmi stanowią około 1/3 wszystkich rodzin.

Na przestrzeni lat 2018-2021 zmniejszyła się liczba rodzin z dziećmi korzystających z pomocy społecznej. Najwięcej było rodzin z jednym lub dwójką dzieci.

Tabela 5. Przekrój rodzin korzystających z pomocy społecznej

	2018	2019	2020	2021
Rodziny ogółem, w tym o liczbie osób:	377	402	351	377
1	167	198	180	204
2	71	75	60	58
3	52	49	42	37
4	40	40	34	39
5	32	29	27	27
6 i więcej	15	11	8	12

Rodziny z dziećmi, w tym o liczbie dzieci:	133	115	108	107
1	55	42	44	41
2	41	45	36	39
3	30	22	24	20
4	4	5	3	4
5	3	1	1	3
6 i więcej	0	0	0	0
Rodziny niepełne, w tym o liczbie dzieci	40	35	35	30
1	23	16	18	14
2	10	10	11	12
3	6	7	5	3
4 i więcej	1	2	1	1

Źródło. Opracowanie własne na podstawie danych GOPS Piekoszów.

Najczęstszymi powodami przyznania pomocy w ostatnich latach były: długotrwała lub ciężka choroba, niepełnosprawność, ubóstwo oraz bezrobocie. Kolejnym najczęściej występującym powodem była bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego. Liczba rodzin otrzymujących pomoc z tego tytułu zmniejszyła się ze 100 w roku 2018 do 55 w ostatnim analizowanym.

Tabela 6. Powody trudnej sytuacji życiowej rodzin w gminie Piekoszów

Powód trudnej sytuacji życiowej	2018	2019	2020	2021
Ubóstwo	155	138	135	120
Sieroctwo	1	1	0	0
Bezdomność	7	5	4	4
Potrzeba ochrony macierzyństwa	54	46	46	38
Bezrobocie	140	129	121	91
Niepełnosprawność	163	162	150	132
Długotrwała lub ciężka choroba	187	205	184	162
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	100	95	70	55
Przemoc w rodzinie	2	1	2	0
Potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi	0	2	0	0
Alkoholizm	46	52	43	38
Narkomania	0	2	1	2
Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z ZK	4	8	8	3
Trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą	0	0	0	0
Zdarzenie losowe	4	3	2	4
Sytuacja kryzysowe	0	0	3	4
Kłęska żywiołowa lub ekologiczna	1	0	0	0

Źródło. Opracowanie własne na podstawie danych GOPS Piekoszów.

Zmniejszenie liczby rodzin korzystających ze świadczeń spowodowane jest między innymi rosnącymi przychodami rodzin, przy jednoczesnym utrzymaniu kryterium dochodowego. Dodatkowo transmisja środków finansowych dla rodzin z dziećmi, spadek bezrobocia i migracje członków rodzin przyczyniają się do tzw. „procesu anonimizacji” rodziny. Skutkuje to tym, że służby dowiadują się dopiero o już zaawansowanej sytuacji kryzysowej, nie mając tym samym możliwości, aby odpowiednio wcześniej podjąć działania profilaktyczne i tym samym dążyć do zniwelowania narastających problemów. Niezbędna jest zatem współpraca oraz niezwłoczne sygnalizowanie różnych instytucji o sytuacji rodzin.

CHARAKTERYSTYKA INSTYTUCJI WSPARCIA RODZINY NA POZIOMIE GMINY POD KĄTEM REALIZACJI ZADAŃ

Obowiązek wspierania rodziny znajdującej się w trudnej sytuacji, niemogącej realizować funkcji opiekuńczo-wychowawczej w Gminie Piekoszów realizuje Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Piekoszowie. Do zadań GOPS należy:

- opracowanie i realizacja 3-letnich gminnych programów wspierania rodziny;
- tworzenie możliwości podnoszenia kwalifikacji przez asystentów rodziny;
- tworzenie oraz rozwój systemu opieki nad dzieckiem, w tym placówek wsparcia dziennego oraz praca z rodziną przeżywającą trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych przez:
  - zapewnienie rodzinie przeżywającej trudności wsparcia i pomocy asystenta rodziny oraz dostępu do specjalistycznego poradnictwa,
  - organizowanie szkoleń i tworzenie warunków do działania rodzin wspierających,
  - prowadzenie placówek wsparcia dziennego oraz zapewnienie w nich miejsc dla dzieci;
- finansowanie:
  - podnoszenia kwalifikacji przez asystentów rodziny,
  - kosztów związanych z udzielaniem pomocy, ponoszonych przez rodziny wspierające;
- współfinansowanie pobytu dziecka w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka, placówce opiekuńczo-wychowawczej, regionalnej placówce opiekuńczo- terapeutycznej lub interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym;
- sporządzenie sprawozdań rzeczowo-finansowych z zakresu wspierania rodziny oraz przekazywanie ich właściwemu wojewodzie;
- prowadzenie monitoringu sytuacji dziecka z rodziny zagrożonej kryzysem lub przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, zamieszkałego na terenie gminy.

Gmina ma za zadanie udzielanie wsparcia rodzinom znajdującym się w sytuacjach kryzysowych oraz pomoc w rozwiązywaniu ich problemów życiowych, w tym w wychowaniu dzieci. Praca z rodziną obejmuje analizę sytuacji rodzin i przyczyn kryzysu, wzmocnienie jej funkcji, rozwijanie umiejętności opiekuńczo-wychowawczych, pomoc w integracji rodziny oraz przeciwdziałanie marginalizacji i degradacji społecznej rodziny. W sytuacji ingerencji w rodzinie, której konsekwencją jest umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej, służby gminne mają dążyć do reintegracji rodziny i powrotu dziecka do środowiska naturalnego.

Rodzina może korzystać ze wsparcia w formie: konsultacji i poradnictwa specjalistycznego, terapii i mediacji, usług dla rodzin z dziećmi w tym usług opiekuńczych i specjalistycznych, pomocy prawnej, szczególnie w zakresie prawa rodzinnego, udziału w grupach wsparcia i grupach samopomocowych. W sytuacji umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej nadal istnieje obowiązek pracy z rodziną.

W celu wsparcia rodziny dziecko może zostać objęte opieką i wychowaniem w placówce wsparcia dziennego. Placówka taka współpracuje z rodzicami lub opiekunami dziecka, a także z placówkami oświatowymi i podmiotami leczniczymi. Placówka wsparcia dziennego może być prowadzona w formie opiekuńczej, specjalistycznej, pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę.

Obok placówek wsparcia dziennego Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wprowadziła następujące formy pomocy: rodziny wspierające i asystenta rodziny.

Rodziny wspierające mają wspomagać rodziny przeżywające trudności w opiece i wychowaniu dzieci, pomagać im w prowadzeniu gospodarstwa domowego oraz w kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych. Pełnienie funkcji rodziny wspierającej może być powierzone osobom z bezpośredniego otoczenia dziecka. Rodziny wspierające powinny wykazywać się odpowiednim zasobem umiejętności i pozytywnego doświadczenia życiowego. Swoją funkcję rodziny wspierające pełnią we współpracy z asystentem rodziny.

Asystent rodziny prowadzi pracę z rodziną w miejscu jej zamieszkania lub w miejscu wskazanym przez rodzinę. Do zadań asystenta rodziny należy w szczególności: opracowanie i realizacja planu pomocy z rodziną, współpraca w tym zakresie z rodziną, pracownikiem socjalnym, w razie potrzeby koordynatorem pieczy zastępczej. Asystent rodziny ma udzielać pomocy powierzonym do opieki rodzinom w rozwiązywaniu problemów socjalnych, psychologicznych, opiekuńczo-wychowawczych, udzielać wsparcia w poszukiwaniu pracy, w edukacji dzieci, podejmować w razie potrzeby działania interwencyjne i zaradcze. Do jego obowiązków należy także sporządzanie stosownej dokumentacji, współpraca z instytucjami działającymi na rzecz dziecka i rodziny, przeciwdziałanie przemocy w rodzinie oraz monitorowanie sytuacji po zakończeniu pracy w rodzinie. W celu zaakcentowania odrębności zadań i funkcji jego praca nie może być łączona z wykonywaniem obowiązków pracownika socjalnego w tej samej gminie.

W przypadku powzięcia informacji o rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, ośrodek pomocy społecznej zleca pracownikowi socjalnemu przeprowadzenie wywiadu środowiskowego. Po analizie sytuacji rodziny, pracownik socjalny w uzasadnionym przypadku występuje do kierownika ośrodka pomocy społecznej z wnioskiem o przydzielenie asystenta rodziny. Asystent rodziny ma prawo do korzystania z poradnictwa, które ma na celu zachowanie i wzmacnianie jego kompetencji oraz przeciwdziałanie zjawisku wypalenia zawodowego.

Dopiero po wyczerpaniu wszystkich możliwości pomocy, w sytuacjach zaniedbywania i niezaradności wychowawczej z zagrożeniem życia i zdrowia dziecka, gdy rodzina nie jest w stanie poradzić sobie z problemami, zachodzi konieczność udzielenia dziecku pomocy, wsparcia zewnętrznego lub interwencji. W przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców dziecko ma prawo do pieczy zastępczej.

W myśl ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej umieszczanie dzieci w pieczy zastępczej jest możliwe tylko po wyczerpaniu wszystkich sposobów pomocy rodzinie, chyba że zagrożone będzie bezpieczeństwo dzieci. Ustawa jednoznacznie formułuje priorytet, jakim jest wsparcie środowiskowe rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

ASYSTENT RODZINY

Głównym zadaniem asystenta rodziny jest podejmowanie konstruktywnych działań w pracy z rodziną za pomocą wszelkich dostępnych środków. Asystent rodziny powinien wspierać oraz wskazywać na prawidłowe wzorce funkcjonowania rodziny w społeczeństwie, ale przede wszystkim zwalczać zachowania patologiczne mające miejsce w tej rodzinie. Trudności mogą pojawić się w życiu każdego człowieka, w każdej rodzinie. Z częścią z nich niektórzy mogą sobie nie poradzić samodzielnie, ale nie mogą również liczyć na pomoc najbliższych. W takich rodzinach, mających trudność w prawidłowym sprawowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej niezbędna jest pomoc asystenta rodziny. Aby odnieść sukces, asystent musi zdobyć zaufanie klienta poprzez nawiązanie pozytywnej relacji z członkami

rodziny. Dopiero wtedy będzie w stanie wyzwolić potencjał rodziny do działania i zmiany postrzegania trudności ich dotyczących. Asystent rodziny prowadzi pracę z rodziną w miejscu jej zamieszkania lub w miejscu wskazanym przez rodzinę. To niezwykle ważne, gdyż współpraca powinna odbywać się w środowisku znanym rodzinie. Taka praca umożliwia szybsze rozpoznanie problemu oraz postawienie właściwej diagnozy. Celem pracy asystenta jest dążenie do osiągnięcia przez rodzinę podstawowego poziomu stabilizacji życiowej, umożliwiającej prawidłowe wychowywanie dzieci. Jako priorytet swojej pracy asystent stawia dobra dziecka. W sytuacjach tego nie wymagających stara się zażegnać kryzys w rodzinie i nie dopuścić do czasowego umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej lub umożliwić jak najszybszy powrót dziecka do rodziców.

W pracy asystenta czas ma niezwykle istotne znaczenie. Współpraca z rodziną powinna być długofalowa, aby móc wnikliwie zdiagnozować problemy. Do zadań asystenta rodziny w szczególności należą zadania określone w art. 15 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej:

- opracowanie i realizacja określonego planu pracy z rodziną we współpracy z członkami rodziny i w konsultacji z pracownikiem socjalnym;
- opracowanie we współpracy z członkami rodziny i koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej, planu pracy z rodziną, który jest skoordynowany z planem pomocy dziecku umieszczonemu w pieczy zastępczej;
- udzielenie pomocy rodzinom w poprawie ich sytuacji życiowej, w tym w zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego;
- udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów socjalnych;
- udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów psychologicznych;
- udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów wychowawczych z dziećmi;
- wspieranie aktywności społecznej rodzin;
- motywowanie członków rodzin do podnoszenia kwalifikacji zawodowych;
- udzielanie pomocy w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymywaniu pracy zarobkowej;
- motywowanie do udziału w zajęciach grupowych dla rodziców, mających na celu kształtowanie prawidłowych wzorców rodzicielskich i umiejętności psychospołecznych;
- udzielanie wsparcia dzieciom, w szczególności poprzez udział w zajęciach psychoedukacyjnych;
- podejmowanie działań interwencyjnych i zaradczych w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodzin;
- prowadzenie indywidualnych konsultacji wychowawczych dla rodziców i dzieci;
- realizacja zadań określonych w ustawie z dnia 4 listopada 2016r. O wsparciu kobiet w ciąży i „Za życiem”;
- prowadzenie dokumentacji, pracy z rodziną,
- dokonywanie okresowej oceny sytuacji rodziny, nie rzadziej niż co pół roku i przekazywanie tej oceny kierownikowi Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Piekoszowie;
- monitorowanie funkcjonowania rodziny po zakończeniu pracy z rodziną;
- sporządzanie, na wniosek sądu, opinii o rodzinie i jej członkach;
- współpraca z jednostkami administracji rządowej i samorządowej, właściwymi organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami i osobami specjalizującymi się w działaniach na rzecz dziecka i rodziny;
- współpraca z zespołem interdyscyplinarnym lub grupą roboczą.

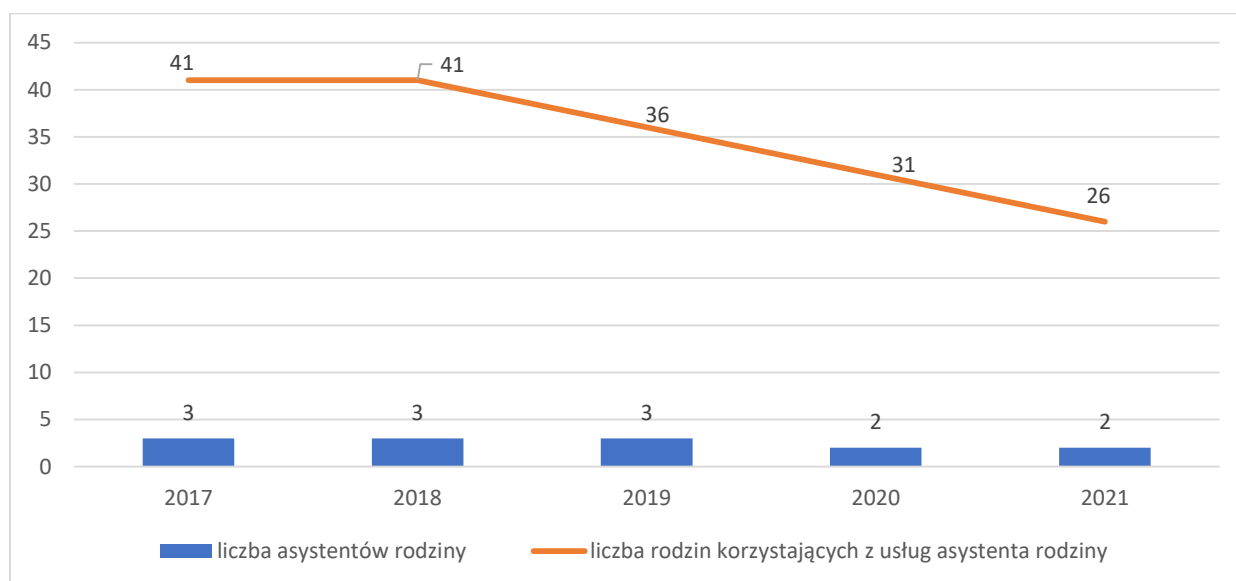
Zgodnie z ustawą liczba rodzin z jaką w tym samym czasie może pracować asystent rodziny jest uzależniona od stopnia trudności wykonywanych zadań, jednak nie może przekroczyć 15. Asystent monitoruje działania i postępy rodziny także wtedy, gdy już skończy z nią pracować – nie rzadziej niż

1 raz w miesiącu. Monitoring ten jest formą subtelnej pomocy rodzinie w usamodzielnianiu i zapewnieniu pomocy w przypadku pojawienia się wyzwań, trudności w nowych sytuacjach.

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Piekoszowie zatrudnia obecnie 2 asystentów rodziny. W roku 2021 asystenci objęli wsparciem 26 rodzin (48 dzieci w rodzinach), z czego z 7 rodzinami zakończono współpracę a z pozostałymi 19 ją kontynuowano. W przeciągu ostatnich pięciu lat znacznie zmniejszyła się liczba rodzin wymagających pomocy asystenta. Jeszcze w 2018 roku takowe wsparcie świadczone przez 3 asystentów otrzymywało 41 rodzin.

Wykres 4. Liczba asystentów rodziny oraz rodzin współpracujących

Źródło. Opracowanie własne na podstawie danych GOPS w Piekoszowie.

W 2021 roku spośród 26 rodzin objętych wsparciem 14 miało częściowe ograniczone prawa rodzicielskie a czworo dzieci spośród trzech rodzin przebywało w pieczy zastępczej. W rodzinach, którym przyznano asystenta rodziny występowały następujące problemy: niewydolność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, brak pozytywnych wyuczonych wzorców wychowawczych, bezrobocie, problemy związane z nadużywaniem alkoholu, podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie, ubóstwo, niepełnosprawność, konflikty pomiędzy małżonkami, konkubentami, jak również rodzicami i dziećmi, zadłużenia, problemy związane z toczącymi się postępowaniami rozwodowymi i alimentacyjnymi.

Największą grupę wśród tych rodzin stanowiły te, które zmagają się z trudnościami wychowania dzieci w okresie dojrzewania (18 rodzin, 25 dzieci) oraz małoletnie matki, rodziny niepełne (12 rodzin, 24 dzieci).

Asystent rodziny wykonując swoje obowiązki współpracuje z różnymi instytucjami gminnymi i powiatowymi działającymi na rzecz dziecka i rodziny np.: szkołami, przedszkolami, świetlicami środowiskowymi, Gminnym Zespołem Interdyscyplinarnym ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, grupami roboczymi, Gminną Komisją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Piekoszowie, Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Kielcach – Koordynatorem pieczy zastępczej, Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną, Posterunkiem Policji w Chęcinach, jednostkami straży pożarnej, Zespołem Kuratorskiej Służby Sądowej, Sądem Rodzinnym, kuratorami społecznymi, placówkami ochrony zdrowia i organizacjami pozarządowymi.

RODZINA WSPIERAJĄCA

Stosunkowo mało popularną formą pomocy rodzinom mającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych jest zaangażowanie rodziny wspierającej. Jest to społeczna forma wsparcia (nie przysługuje za nie wynagrodzenie, jedynie zwrot kosztów związanych z udzielaniem wsparcia), która polega na pomocy rodzinie, poprzez wykorzystanie własnych doświadczeń, wiedzy, zasobów i umiejętności. Co niezwykle istotne, rodzina wspierająca nie może wyręczać rodziców biologicznych, lecz aktywnie, przy udziale asystenta rodziny, pomagać im w przezwyciężaniu trudności, z jakimi borykają się wychowując dzieci. Formy współpracy bywają bardzo zróżnicowane i tak naprawdę wynikają tylko z pomysłowości zainteresowanych oraz uzgodnień między stronami. Pomoc najczęściej przybiera formę:

- organizacji czasu wolnego dzieciom z rodzin wspieranych,
- wypracowania nawyku wspólnego spędzania czasu przez członków rodziny,
- pomocy dzieciom w nauce,
- udzielania wskazówek w takich kwestiach jak: gotowanie, sprzątanie, utrzymanie higieny osobistej czy racjonalne prowadzenie budżetu domowego,
- utrzymywanie stałego kontaktu z rodziną wspieraną i z gminnym ośrodkiem pomocy społecznej.

Rodzina wspierająca może pochodzić z bezpośredniego otoczenia rodziny w kryzysie. Ustanawia ją Wójt/Burmistrz po uprzednim uzyskaniu pozytywnej opinii Kierownika Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, wydanej na podstawie przeprowadzonego rodzinnego wywiadu środowiskowego.

Jak wspomniano na wstępie, jest to stosunkowo mało popularna metoda wsparcia, ponieważ na ogół brak jest chętnych do pełnienia takich ról.

GRUPY WSPARCIA I GRUPY SAMOPOMOCOWE

Odpowiednikiem formalnej bądź nieformalnej pomocy psychologicznej świadczonej na rzecz rodzin jest **grupa wsparcia**. Grupa składa się z osób, które łączą podobne problemy, trudności i może mieć zarówno charakter otwarty jak i zamknięty. Udział w grupie wsparcia polega na dzieleniu się własnymi doświadczeniami z innymi członkami, słuchaniu, nawiązywaniu kontaktu, udzielaniu wzajemnego wsparcia emocjonalnego. Obecnie na terenie gminy nie funkcjonuje żadna grupa wsparcia. W roku 2021 Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna podjęła starania celem zawiązania grupy wsparcia dla rodziców dzieci z zespołem Aspergera. Niestety niewielka liczba zainteresowanych rodzin nie pozwoliła na zawiązanie grupy.

Grupy samopomocowe są dobrowolnym, niesformalizowanym zgromadzeniem osób, które poprzez swoją aktywność starają się wspólnie pokonywać trudności natury psychicznej bądź socjalnej dotyczące ich samych lub osób z najbliższego otoczenia. Celem ich pracy jest zmiana własnych osobistych warunków życia. W trakcie wspólnych rozmów i w przypadku regularnie odbywających się spotkań grupy poszczególni jej uczestnicy doświadczają ulgi i wsparcia od innych biorących udział w spotkaniu i uświadamiają sobie, że nie są pozostawieni sami sobie. Uczą się również rozpoznawać trudności, żyć z nimi albo je pokonywać. Podstawą pracy w grupie stanowi wzajemna wymiana doświadczeń i informacji. W Piekoszowie zawiązała się inicjatywa polegająca na tym, że asystenci rodziny tutejszego Ośrodka Pomocy Społecznej w swoim czasie wolnym wspomagają rodziny w atrakcyjnym spędzaniu czasu wolnego. Działania polegają na pomocy w organizacji wyjazdów

integracyjnych, pokazując rodzinom, jak gospodarując swoimi środkami finansowymi zapewnić dzieciom atrakcyjny czas wolny.

PLACÓWKI WSPARCIA DZIENNEGO

Placówki wsparcia dziennego są jednostkami organizacyjnymi wspierania rodziny, w zakresie pomocy w opiece i wychowaniu dzieci z rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. W pracy z dzieckiem współpracują z rodzicami, opiekunami, placówkami oświatowymi i podmiotami leczniczymi, a uczestnictwo dzieci w zajęciach jest nieodpłatne i co do zasady dobrowolne. Niewątpliwym atutem placówek wsparcia dziennego jest stworzenie bezpiecznego, przyjaznego dziecku miejsca, gdzie znajdzie ono akceptację, uwagę i zostanie wysłuchane. Na terenie gminy Piekoszów nie funkcjonują placówki wsparcia dziennego realizujące zadania z zakresu pomocy rodzinie.

PORADNICTWO SPECJALISTYCZNE

Poradnictwo specjalistyczne udzielane jest osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu problemów życiowych. Pomoc w formie poradnictwa specjalistycznego może zostać udzielona w szczególności z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego. Udzielana jest bezpłatnie w zakresie poradnictwa prawnego, poradnictwa psychologicznego oraz poradnictwa socjalnego. Taka forma wsparcia jest jedną z podstawowych „usług” świadczonych przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Piekoszowie. Poradnictwo prawne realizowane jest przez udzielanie informacji o obowiązujących przepisach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, zabezpieczenia społecznego, możliwych form pomocy itp. Poradnictwo psychologiczne dotyczy diagnozowania, profilaktyki i terapii. Poradnictwo rodzinne obejmuje problemy funkcjonowania rodziny, w tym problemy opieki nad osobą niepełnosprawną, a także terapię rodzinną. W 2021 roku z poradnictwa specjalistycznego skorzystało 12 rodzin, przy 24 w roku 2020 .

Mieszkańcy Gminy Piekoszów mają zapewniony dostęp do specjalistów w Punkcie Porad Prawnych, działającego w strukturze Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej oraz do psychologa w ramach środków pochodzących z Zespołu Interdyscyplinarnego. Zarówno prawnik jak i psycholog przyjmują mieszkańców gminy jeden dzień w miesiącu.

PRACA SOCJALNA

Elementarną pomoc na rzecz rodzin, świadczoną przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej jest praca socjalna, która prowadzona jest z osobami lub rodzinami w celu rozwinięcia lub wzmocnienia ich aktywności i samodzielności życiowej oraz ze społecznością lokalną, w celu nawiązania współpracy i koordynacji działań instytucji i organizacji istotnych dla zaspokojenia potrzeb członków społeczności. Działalność pracownika socjalnego polega na mobilizacji osób, rodzin, a w razie potrzeby lokalnych środowisk do podejmowania działań na rzecz jednostki. Pracownik socjalny dzięki wykorzystaniu zasobów tkwiących w osobach i rodzinach oraz przy wykorzystaniu ich umiejętności pomaga osiągnąć założony cel. Praca socjalna może być prowadzona w oparciu o kontrakt socjalny lub projekt socjalny.

Tabela 7. Liczba kontraktów i projektów socjalnych

	2018	2019	2020	2021
Liczba rodzin objętych pracą socjalną	62	68	59	130
Liczba kontraktów	36	26	19	27
Liczba projektów	0	0	0	0

Źródło. Opracowanie własne na podstawie danych GOPS Piekoszków.

Kontrakt socjalny jest podstawowym narzędziem pracy pracownika socjalnego. W 2021 roku takowy zawarto z 27 rodzinami, czyli o 8 więcej niż w roku poprzedzającym. Kontrakt socjalny jest umową, która ma na celu ustalenie zasad współdziałania podopiecznego z GOPS w celu wyjścia z trudnej sytuacji i stanowi, obok wywiadu środowiskowego podstawowe narzędzie pracownika socjalnego.

PARTYCYPACJA W KOSZTACH UTRZYMANIA DZIECI Z GMINY PIEKOSZÓW UMIESZCZONYCH W PIECZY ZASTĘPCZEJ

Zgodnie ustawą, za dziecko umieszczone w rodzinie zastępczej albo rodzinnym domu dziecka, w placówce opiekuńczo-wychowawczej, regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej albo interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym, gmina właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka w pieczy zastępczej, ponosi wydatki w wysokości :

- 10% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka – w pierwszym roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej,
- 30% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka – w drugim roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej,
- 50% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka – w trzecim i następnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej.

Tabela 8. Odpłatność za pobyt dziecka w pieczy zastępczej

	2017	2018	2019	2020	2021
Odpłatność za pobyt dziecka w pieczy zastępczej (zł)	26 830	33 991	27 216	39 689	39 989
Liczba dzieci w pieczy zastępczej	10	10	8	8	12

Źródło. Opracowanie własne na podstawie danych GOPS Piekoszków.

Wzrost kosztów ponoszonych przez Gminę Piekoszków na współfinansowanie pobytu dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej wynika z faktu, że od dnia 1 czerwca 2018 roku uległa zmianie wysokość świadczeń przysługujących rodzinom zastępczym. Dodatkowo wraz z pobytem dzieci w pieczy zastępczej powyżej dwóch lat rośnie procent jaki gmina ponosi na współfinansowanie ich opieki i wychowania. Warty uwagi jest fakt, że w 2021 roku odpłatność wyniosła niemal tyle co w roku poprzednim, przy czym dzieci umieszczonych w pieczy było o 4 więcej.

Z powyższych danych wynika, że wszelkie działania dążące do utrzymania pełnej rodziny są ważne zarówno ze względów społecznych jak i ekonomicznych. Asystenci rodziny wspomagający pracę i działania pracowników socjalnych, pozwolili na zwiększenie form oraz zakresu udzielanego rodzinom wsparcia. Brak tej współpracy wpłynęłoby na zwiększenie liczby dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej, na dłuższy pobyt dzieci i tym samym wyższe koszty ponoszone przez gminę.

ANALIZA SWOT

Na potrzeby opracowania niniejszego Programu Wsparcia Rodziny, korzystając z wypracowanej diagnozy oraz doświadczeń osób bezpośrednio zaangażowanych w pomoc rodzinom, przygotowano analizę SWOT systemu wsparcia rodziny w Gminie Piekoszków. Analiza określa mocne i słabe strony gminy, jako czynniki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, jako te aspekty, na które instytucje nie mają bezpośrednio wpływu.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Współpraca instytucji działających na rzecz rodziny; • Znajomość środowiska lokalnego przez pracowników socjalnych; • Wykwalifikowana kadra pracownicza Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej; • Dostęp do poradnictwa specjalistycznego; • Asystenci rodziny w strukturach GOPS; • Działalność Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej; • Doświadczenie w realizacji programów i projektów skierowanych do rodzin zagrożonych wykluczeniem; • Doświadczenie w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, w tym rządowych i unijnych; • Działające świetlice szkolne i środowiskowe; 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak zgłoszeń na rodziny wspierające; • Brak grup samopomocowych na terenie gminy; • Uzależnienie klientów od pomocy społecznej, w tym pomocy finansowej; • Trudności z wczesnym diagnozowaniem problemów rodziny pomimo znajomości środowiska lokalnego; • Niski poziom wykształcenia osób korzystających z pomocy społecznej; • Bierność zawodowa klientów GOPS; • Zjawisko alkoholizmu; • Brak placówki wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży;
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • Kampanie ogólnopolskie, w tym w zakresie zagrożeń społecznych; • Możliwość pozyskiwania środków zewnętrznych; • Ustawiczne szkolenia osób pracujących na rzecz rodziny; • Programy socjalne; • Rozwój wolontariatu; 	<ul style="list-style-type: none"> • Przerzucanie odpowiedzialności za wychowanie dziecka na szkołę lub/i inne instytucje; • Utrwalanie zjawisk negatywnych w sferze społecznej, w tym wyuczony bezradności i roszczeniowości; • Inflacja oraz wysokie koszty energii i opału przyczyniające się do rzeczywistego ubożenia społeczeństwa; • Przeciążenie nowo dokładanymi obowiązkami pracowników ośrodków pomocy społecznej; • Społeczne przyzwolenie na nadużywanie alkoholu; • Niemożność pełnego zdiagnozowania zjawiska przemocy domowej, ponieważ ciągle jest to traktowane jako tabu; • Wzrost kosztów utrzymania rodziny;

	<ul style="list-style-type: none"> • Brak zainteresowania rodziców sposobem w jaki ich dzieci spędzają swój czas; • Degradacja więzi oraz wartości rodzinnych; • Niespójność przepisów prawa.
--	--

CELE GMINNEGO PROGRAMU WSPIERANIA RODZINY

Celem głównym Programu jest szeroko rozumiane wspieranie rodzin, dbanie o dobro dziecka oraz rozwijanie systemu wsparcia dla rodziny. Cel ten stanowi kontynuację celu wynikającego z poprzedniego Gminnego Programu Wspierania Rodziny na lata 2020-2022 dla Gminy Piekoszów. Osiągnięcie celu głównego będzie możliwe poprzez realizację zaproponowanych celów szczegółowych.

Cel szczegółowy 1: Zapewnienie podstawowych potrzeb bytowych dziecka i rodziny			
	Zadanie	Realizatorzy	Wskaźnik/miernik
1.1.	Zapewnienie pomocy materialnej i rzeczowej rodzinom wymagającym wsparcia	GOPS, PCPR, UG, NGO, Kościoły i związki wyznaniowe	Liczba rodzin objętych pomocą
1.2.	Realizacja programów dożywiania dzieci	Szkoły, GOPS, UG, NGO	Liczba dzieci korzystających z posiłku
1.3.	Pomoc dzieciom i młodzieży szkolnej z rodzin dotkniętych ubóstwem poprzez przyznawanie stypendiów i zasiłków szkolnych	GOPS	Liczba uczniów objętych wsparciem
1.4.	Monitorowanie sytuacji zdrowotnej dzieci z rodzin dysfunkcyjnych	SZPOZ, Szkoły, GOPS	Liczba monitorowanych rodzin

Cel szczegółowy 2: Zapobieganie wystąpieniu sytuacji kryzysowych w rodzinie oraz ewentualna minimalizacja ich skutków			
	Zadanie	Realizatorzy	Wskaźnik/miernik
2.1.	Zapewnienie pomocy asystenta rodziny rodzinom przeżywającym trudności opiekuńczo-wychowawcze	GOPS	Liczba rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny
2.2.	Zapewnienie specjalistycznego wsparcia psychologicznego, terapeutycznego i prawnego dzieciom i rodzinom	GOPS, PPPP	Liczba osób, którym udzielono wsparcia
2.3.	Dążenie do powrotu dzieci z pieczy zastępczej do rodzin biologicznych	GOPS	Liczba dzieci
2.4.	Świadczenie pracy socjalnej	GOPS	Liczba rodzin objętych pracą socjalną
2.5.	Aktywizacja zawodowa osób w rodzinach z problemem bezrobocia	PUP, GOPS, UG	Liczba osób objętych wsparciem

2.6.	Szkolenia, warsztaty oraz konsultacje dla rodzin celem wzmocnienia ich kompetencji w zakresie prawidłowego wypełniania funkcji opiekuńczo-wychowawczych	GOPS, PCPR, NGO, Szkoły	Liczba szkoleń, warsztatów Liczba osób objętych konsultacjami
2.7.	Zabezpieczenie środków finansowych na współfinansowanie pobytu dziecka w pieczy zastępczej	GOPS, UG	Kwota przeznaczona na działanie

Cel szczegółowy 3: Rozwój zasobów systemu wsparcia rodziny

	Zadanie	Realizatorzy	Wskaźnik/miernik
3.1.	Pozyskiwanie rodzin do pełnienia funkcji rodziny wspierającej	GOPS, UG	Liczba rodzin wspierających
3.2.	Tworzenie grup wsparcia	PCPR, PPPP, GOPS, NGO	Liczba grup wsparcia
3.3.	Zapewnienie funkcjonowania Placówki Wsparcia Dziennego	GOPS, UG	Liczba dzieci korzystających z placówki
3.4.	Rozwój współpracy podmiotów podejmujących działania na rzecz wsparcia rodziny	GOPS, PCPR, Szkoły, SZPOZ, Sąd-Kuratorzy, Policja	Liczba wspólnie podjętych działań
3.5.	Zapewnienie szkoleń oraz udziału w superwizji dla osób zaangażowanych w działalność na rzecz rodzin	GOPS, Szkoły, UG, PPPP, PCPR	Liczba przeszkolonych osób
3.6.	Promowanie działalności grup samopomocowych	GOPS, NGO	Liczba grup samopomocy
3.7.	Zapewnienie funkcjonowania Zespołu ds. asysty rodzinnej	GOPS	Liczba spotkań Zespołu

Cel szczegółowy 4: Zapobieganie rozwojowi zjawisk patologicznych mających wpływ na prawidłowe funkcjonowanie rodziny

	Zadanie	Realizatorzy	Wskaźnik/miernik
4.1.	Wspieranie dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi	GOPS, PPPP, Szkoły	Liczba dzieci objętych wsparciem
4.2.	Realizacja kampanii społecznych o tematyce przeciwdziałania przemocy domowej, uzależnieniom itp.	GOPS, Szkoły, UG, SZPOZ, PCPR, NGO	Liczba podjętych działań
4.3.	Organizowanie czasu wolnego dzieci i młodzieży, w tym wypoczynku letniego i zajęć pozaszkolnych	GOPS, UG, Szkoły, NGO, BCK, Kościoły i związki wyznaniowe	Liczba dzieci korzystających z oferty
4.4.	Udzielanie pomocy uczniom z trudnościami w nauce	Szkoły, PPPP	Liczba dzieci korzystających z pomocy
4.5.	Realizacja oraz udział w działaniach integrujących społeczność lokalną celem przeciwdziałania patologiom społecznym	GOPS, BCK, UG, Szkoły, NGO	Liczba działań

CZAS REALIZACJI DZIAŁAŃ WYNIKAJACYCH Z PROGRAMU

Całość działań wymienionych w poprzednim rozdziale będzie miała charakter ciągły, czyli będą realizowane w każdym roku obowiązywania Programu Wspierania Rodziny.

REALIZATORZY PROGRAMU

Do wszystkich działań przypisano realizatorów. Osiągnięcie wyznaczonego celu będzie możliwe jedynie przy współpracy między instytucjami działającymi na rzecz pomocy rodzinom. Użyte w tabelach skróty oznaczają:

UG	Urząd Gminy w Piekoszowie
GOPS	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Piekoszowie
GKRPA	Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Piekoszowie
PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kielcach
NGO	Organizacje pozarządowe i społeczne
Kościóły i związki wyznaniowe	Kościóły i związki wyznaniowe
Szkoły	Placówki oświatowe w gminie Piekoszów
SZPOZ	Samorządowy Zakład Podstawowej Opieki Zdrowotnej w Piekoszowie
PPPP	Powiatowa Poradnia Psychologiczno Pedagogiczna w Piekoszowie
PUP	Powiatowy Urząd Pracy w Kielcach
BCK	Biblioteka Centrum Kultury w Piekoszowie
Sąd-Kuratorzy,	Kuratorzy Sądowi
Policja	Jednostki Policji w tym Komisariat w Chęcinach

POTENCJALNE ZAGROŻENIA MOGĄCE WPŁYNAĆ NA OSIĄGNIĘCIE ZAŁOŻONYCH CELÓW

Każdy wieloletni program zakładający realizację określonych celów, nawet pomimo najlepiej dobranych zestawów działań może zakończyć się niepowodzeniem i nieosiągnięciem planowanych rezultatów. Jako główne ryzyka mogące potencjalnie wpłynąć na realizację Programu Wspierania Rodziny w Gminie Piekoszów na lata 2023-2025 należy wymienić:

- ograniczenie środków finansowych na realizację zadań,
- wzrost kosztów funkcjonowania instytucji,
- niechęć rodzin do podjęcia współpracy z asystentem rodziny,
- brak zaangażowania środowisk lokalnych przejawiający się np. niemożnością zapewnienia rodzin wspierających,
- zmiany prawne wy wpływające na destabilizację bieżącej pracy instytucji zaangażowanych w działania na rzecz dzieci i rodziny.

FINANSOWANIE PROGRAMU

Głównym źródłem finansowania Programu Wspierania Rodziny w Gminie Piekoszów na lata 2023-2025 są środki własne Gminy Piekoszów zaplanowane na poszczególne lata w budżecie Gminnego Ośrodka

Pomocy Społecznej w Piekoszowie na realizację Programu oraz w budżetach innych gminnych jednostek organizacyjnych. Dodatkowo jako źródła finansowania należy wymienić:

- środki własne gminy pochodzące z podatku od sprzedaży napojów alkoholowych (tzw. „korkowe);
- dotacje z budżetu państwa oraz konkursy i programy rządowe;
- budżety pozostałych podmiotów realizujących zadania na rzecz dziecka i rodziny;
- dotacje unijne,
- środki pozyskane przez organizacje pozarządowe.

PROMOCJA PROGRAMU

Realizacja działań Programu Wspierania Rodziny w Gminie Piekoszów na lata 2023-2025 uzależniona jest dobrej znajomości środowiska lokalnego. Wiele zaplanowanych działań ma charakter profilaktyczny oraz prewencyjny, dlatego też niezbędna jest promocja Programu, aby jak najszersze grono mieszkańców miało świadomość o podejmowanych czynnościach oraz możliwościach szukania pomocy. Gminny Program Wspierania Rodziny w Gminie Piekoszów na lata 2023-2025 w szczególności promowany będzie poprzez:

- strony internetowe podmiotów zaangażowanych w realizację programu oraz organizacji pozarządowych,
- plakaty, ulotki informujące o podejmowanych działaniach oraz formach pomocy,
- lokalne media oraz liderów społeczności lokalnych,
- kampanie informacyjne.

MONITORING I EWALUACJA PROGRAMU

Program Wspierania Rodziny w Gminie Piekoszów na lata 2023-2025 jako dokument wyznaczający cele i działania na okres trzech lat wymaga oceny i weryfikacji podejmowanych działań. Monitoring Programu będzie polegał na sukcesywnym gromadzeniu i analizowaniu informacji o stanie realizacji zadań. Stała obserwacja postępu Programu pozwoli na sprawne podjęcie ewentualnych czynności korygujących, w tym poszerzenie katalogu działań.

Zgodnie z założeniami Programu, dla rodzin w pierwszej kolejności będą tworzone warunki do samodzielnego zmiernienia się ze swoimi problemami. Wsparcie będzie miało charakter profilaktyczny i doradczy. Jest to sposób na wyuczenie wzorców prawidłowego funkcjonowania rodziny w środowisku i w przyszłości na usamodzielnienie od pomocy instytucji polityki społecznej.

Przedmiotem ewaluacji będzie skuteczność podejmowanych działań, głównie w oparciu o analizę wskazanych wskaźników, które będą weryfikowane corocznie. Ewaluacja będzie zrealizowana po trzecim roku obowiązywania Programu i dodatkowo zawierać będzie analizę osiągnięcia zakładanych efektów, jako rzeczywistych rezultatów zaproponowanych celów.

Zgodnie z Ustawą o Wspieraniu Rodziny i Systemie Pieczy Zastępczej z dnia 9 czerwca 2011 roku, Kierownik Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Piekoszowie zobowiązany jest do przedłożenia Radzie Gminy w Piekoszowie sprawozdania z realizacji Programu Wspierania Rodziny w Gminie Piekoszów na lata 2023-2025 do dnia 31 marca każdego roku.

PRZEWIDYWANE EFEKTY REALIZACJI PROGRAMU

Spodziewanymi rezultatami realizowanego Programu Wspierania Rodziny w Gminie Piekoszów na lata 2023-2025 będą:

- wzmocnienie współpracy między instytucjami zaangażowanymi w realizację programu;
- powrót dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej do rodzin biologicznych;
- zdiagnozowanie środowiska lokalnego pod kątem zagrożeń społecznych;
- poprawa funkcjonowania rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze umożliwiającą im wychowywanie dzieci;
- podniesienie poziomu świadomości społeczeństwa o dostępnych formach wsparcia.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI KOŃCOWE

Program Wspierania Rodziny w Gminie Piekoszów na lata 2023-2025 zakłada stworzenie optymalnych warunków dla poprawy jakości życia rodzin, w szczególności dzieci. To właśnie dobro dziecka w całym procesie pomocy i wsparcia jest najważniejsze. Wsparcie rodziny będzie miało charakter profilaktyczny, ochronny, a rodzinie w pierwszej kolejności zostaną stworzone możliwości do samodzielnego zmierzenia się ze swoimi problemami. Niezbędne jest zatem systematyczne podnoszenie świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków dysfunkcji oraz promowanie rodzinnego stylu życia.

Aby osiągnąć zamierzone cele w realizację programu powinny włączyć się aktywne instytucje, placówki i organizacje, które swoimi działaniami, wspierają dzieci i rodziny. Ważnym aspektem jest również zapewnienie wykwalifikowanej kadry, która będzie w stanie zapewnić profesjonalną pomoc rodzinom.

Spis tabel, wykresów i rysunków

Tabela 1. Podział zadań i kompetencji pomiędzy jednostki samorządu terytorialnego oraz organy administracji rządowej	4
Tabela 2. Liczba ludności w sołectwach w latach 2017-2021	7
Tabela 3. Udział kobiet i mężczyzn w ludności gminy Piekoszów	9
Tabela 4. Liczba rodzin korzystających ze świadczeń.....	10
Tabela 5. Przekrój rodzin korzystających z pomocy społecznej	10
Tabela 6. Powody trudnej sytuacji życiowej rodzin w gminie Piekoszów	11
Tabela 7. Liczba kontraktów i projektów socjalnych.....	18
Tabela 8. Odpłatność za pobyt dziecka w pieczy zastępczej.....	18
Wykres 1. Ludność gminy Piekoszów wg ekonomicznych grup wieku	8
Wykres 2. Piramida wieku GUS w 2021 roku.	9
Wykres 3. Bezrobocie w gminie Piekoszów	10
Wykres 4. Liczba asystentów rodziny oraz rodzin współpracujących	15
Rysunek 1. Gmina Piekoszów na tle powiatu, województwa oraz kraju	7